

TIEN KEER NEE TEGEN DE AANSCHAF VAN DE JOINT STRIKE FIGHTER

De Joint Strike Fighter is de beoogde opvolger van de F16, het gevechtsvliegtuig dat sinds de jaren '70 het paradepaardje van de luchtmacht is. Vergeleken met de F-16 is de JSF moderner. Vooral is hij meer 'stealth' dwz onzichtbaar voor radar. Althans in theorie, want met de snel ontwikkelende radartechnologie is de stealth-technologie gauw achterhaald. Zo houdt de wapenindustrie zichzelf lekker bezig.

In 2002 sloot Nederland zich aan bij het Joint Strike Fighter project. Eind 2006 vonden in de Verenigde Staten de eerste vluchten plaats met dit nieuwe gevechtsvliegtuig. En in 2007 nam de regering het besluit om twee testtoestellen te kopen, zodat al in een vroeg stadium ervaring opgedaan kan worden. Daarmee loopt Den Haag vooruit op een definitief aankoopbesluit dat pas in 2010 is voorzien. De JSF is een schoolvoorbeeld van voorgekookte politieke besluitvorming, waarbij allerlei tussenstappen de aanschaf uiteindelijk onvermijdelijk lijkt te maken.

Opiniepeilingen hebben de afgelopen jaren echter steeds laten zien dat een meerderheid van de Nederlandse bevolking de JSF een slecht idee vindt.¹ Juist daarom is het zo verontrustend dat de grootste Nederlandse wapenaankoop aller tijden - ter waarde van in totaal 15 miljard euro - op zo'n weinig democratische manier z'n beslag vindt.

In al die jaren zijn nut en noodzaak van de JSF amper onderwerp van discussie geweest, omdat Paars-2 en vier kabinetten Balkenende er steeds op hebben gehamerd dat die discussie pas gevoerd mocht worden als tot de definitieve aanschaf wordt besloten. Maar die discussie is inmiddels vrijwel een gepasseerd station: bijna één miljard euro verder zit Nederland nu al tot z'n nek in het project zit en lijkt stoppen nog amper een optie. En dat was natuurlijk precies de bedoeling van de lobby van luchtmacht en industrie, die zich al tien jaar sterk maakt voor de JSF.

De Campagne tegen Wapenhandel vindt het belangrijk om de belangrijkste argumenten tegen de aanschaf van de JSF nog eens op een rij te zetten. Als handvat voor een discussie die hoognodig gevoerd moet worden. Wij vinden de manier waarop deze gevechtsvliegtuigen de Nederlandse defensie ingerommeld worden ondemocratisch, onverstandig, onnodig en veel te duur. En vooral vinden we dat die vijftien miljard euro zo veel beter besteed zou kunnen worden in dienst van vrede, stabiliteit en veiligheid. Voor zo'n bedrag kan je alle kinderen wereldwijd een jaar lang basisonderwijs geven. En dat is een Milleniumdoel, waaraan onze regering zich gecommitteerd heeft.

¹ Bron: TNS NIPO, 18 augustus 2003. Zie ook Frank Slijper, "Bezuinigen? Op de Joint Strike Fighter!", 18 september 2003 op <http://www.stopwapenhandel.org/projecten/jsf/JSFartikelen/meerJSF.html>

1. De JSF verergert internationale conflicten

De huidige inzet van de F16 geeft een indicatie waartoe de JSF moet dienen. Oorspronkelijk bedoeld als luchtwapen tegen eventuele communistische agressie is de F16 na de Koude Oorlog vooral een interventiewapen geworden. Zoals in Afghanistan, waar de Nederlandse straaljagers een hoofdrol spelen in wat in militair jargon het hoogste geweldsspectrum heet. De met boordkanon en geleide raketten bewapende F16s komen regelmatig in actie om vanuit de lucht militairen te beschermen die op de grond in actie zijn, door het 'uitschakelen' van vijandige doelen. Bij deze bombardementen en beschietingen van Afghaanse huizen vallen veelvuldig burgerslachtoffers.

2. De JSF heeft een kernwapentaak

Op Nederlandse bodem bevinden zich nog steeds vermoedelijk zo'n 20 Amerikaanse kernbommen. Indien de NAVO hiertoe besluit, kunnen deze op vliegbasis Volkel opgeslagen vrije-valbommen door Nederlandse F-16s worden afgeworpen boven vijandelijk gebied. In antwoord op Kamervragen heeft de Nederlandse regering in 2002 laten weten dat de JSF bij aanschaf de kerntaak van de F16 overneemt. Met de aanschaf van een '*nuclear capable*' JSF neemt Nederland opnieuw deel in een defensie gebaseerd op massavernietigingswapens. Overigens zal de nuclear capable JSF waarschijnlijk een stuk duurder zijn dan de 'conventionele' versie.

3. De JSF gaat ten koste van investeringen in sociale ontwikkeling

Het gros van de Nederlanders heeft grote bedenkingen bij een megaproject als de JSF, zo hebben verschillende opiniepeilingen de afgelopen jaren steeds uitgewezen. Voor investeringen in onderwijs en zorg bestaat in brede kring veel meer steun. Voor bijdragen aan internationale vrede en veiligheid kan met een klein deel van het miljardenbudget van de JSF veel worden bereikt op het gebied van economische, juridische en sociale ontwikkeling in fragiele staten. Daarmee zijn vrede en veiligheid veel meer gebaat.

4. De JSF is een financieel drama

Fabrikant Lockheed Martin beloofde in 2002 vele miljarden aan orders voor de Nederlandse industrie mits de regering 800 miljard dollar – toen in waarde nog vrijwel gelijk aan de euro - entreegeld zou neerleggen voor deelname aan het JSF project. Deze opgeblazen verwachtingen konden al snel naar het rijk der fabelen worden verwezen. De berekening was gebaseerd op een verwachte verkoop van 6.000 toestellen. Inmiddels wijst alles erop dat de industrie de handen mag dichtknijpen als de teller op 3.000 toestellen uitkomt. Een lager aantal verkochte toestellen leidt onvermijdelijk ook tot een hogere stuksprijs voor de JSF. Cruciaal daarbij is de bestelling die het Pentagon gaat plaatsen, omdat die al snel goed is voor driekwart van de totale bestelling. De Amerikaanse orderverwachtingen zijn de afgelopen jaren al flink naar beneden bijgesteld, maar de verwachting is dat daar nog wel eens de helft van af kan gaan. Dat zou tot een spiraal leiden van stijgende prijzen en daardoor verder dalende bestellingen.

Ondanks een krimpende defensiebegroting stijgen de te verwachten kosten van het JSF project ieder jaar. In een laatste berekening komt de Algemene Rekenkamer een verwachte totale kostenpost van 14,6 miljard euro voor 85 toestellen.² Een ruime verdriedubbeling van de kosten terwijl de eerste order nog geplaatst moet worden!

5. De JSF is politiek bedrog

Van meet af aan was duidelijk dat de luchtmacht de JSF wilde hebben; het is het meest geavanceerde speelgoed dat beschikbaar is. Met steun van de defensietop en de Nederlandse defensiegerelateerde industrie, en onder zware Amerikaanse diplomatieke druk, is de JSF steeds als de onvermijdelijke opvolger van de F16 gepresenteerd.³ De Nederlandse industrie – met name Stork en Philips – steunden sprak van 12 miljard euro aan opdrachten. De vakbeweging liet zich verleiden met een voorspelling van tienduizenden banen. Terwijl het Centraal Planbureau heeft becijferd dat de netto werkgelegenheidseffecten, vooral door verdringing van ander werk in de technische sector, nihil zal zijn.⁴

Een discussie over nut en noodzaak van nieuwe gevechtsvliegtuigen hoeft volgens de regering pas gevoerd te worden als de bestelling geplaatst wordt. Ondertussen zit Nederland al tot de nek in de ontwikkelingsfase van de JSF en wordt het sluipenderwijs steeds moeilijker gemaakt om nee te zeggen. Dat is een bewuste politieke strategie om een gevoelige beslissing vooruit te schuiven tot hij door de gecreeerde omstandigheden onvermijdelijk lijkt. Zo is niemand verantwoordelijk voor wat straks een miljardendebacke zal blijken.

Door voortdurend een veel te rooskleurige voorstelling van zaken te geven wordt Nederland op basis van verkeerde vooronderstellingen de JSF moeras ingerommeld. De Tweede kamer heeft deze ondemocratische gang van zaken tot nu toe steeds geaccepteerd.

6. JSF is een megasubsidiepot voor de Nederlandse militaire industrie

De 800 miljoen dollar die de Nederlandse overheid heeft betaald als entreegeld voor de JSF is feitelijk een subsidie voor het bedrijfsleven om mee te mogen hengelen naar orders in de ontwikkeling van het JSF-toestel. Zonder garanties dat deelnemende bedrijven daadwerkelijk orders krijgen, wordt zo een miljoenensubsidie gegeven aan een handvol bedrijven, Stork en DutchAero voorop. Het zijn ook deze bedrijven die er belang bij hebben dat de JSF uiteindelijk daadwerkelijk wordt aangeschaft. In 2008 moeten afspraken gemaakt worden met de industrie over de terugbetaling van dat voorschot aan de staat. Nu al is duidelijk dat 5 bedrijven niet bereid zijn om mee te doen aan de terugbetaling van dit overheidsvoorschot.

² 5,5 miljard euro aanschaf plus 9,1 miljard exploitatie (prijspeil 2005). Algemene Rekenkamer, “Monitoring verwerving Joint Strike Fighter”, september 2006.

³ Zie voor een uitgebreide reconstructie daarvan Steven Derix en Joost Oranje, “Toys for Boys”, NRC Handelsblad, 19 januari 2002.

⁴ Martin Koning en Bert Minne, “Participeren in de ontwikkeling van de Joint Strike Fighter”, CPB, oktober 2001, <http://www.stopwapenhandel.org/projecten/jsf/JSFkamer/kostenbatenCPB.pdf>

7. De JSF krijgt onbemande concurrentie

Al in 2002 was duidelijk dat de JSF op het terrein van verkenningstaken concurrentie kreeg van onbemande tegenhangers, de UCAV's of Unmanned Combat Aerial Vehicles. Waar de regering toen oordeelde dat die nog in een te pril stadium van ontwikkeling verkeerden om van invloed te zijn op het JSF project is het anno 2007 glashelder dat UCAV's binnen tien jaar een zeer concurrerend alternatief zijn voor hu bemande varianten. Israël en de VS hebben de laatste jaren veel ervaring opgedaan met kleinere typen robotvliegtuigen bewapend met raketten. Met minder kans op slachtoffers onder eigen troepen ligt het voor de hand dat onbemande varianten steeds vaker een voor de hand liggend alternatief zullen zijn. Blijven voor de JSF de offensieve taken over: luchtaanvallen, bombardementen, en het afschieten van raketten.

8. JSF deelname ondermijnt wapenexportbeleid

De JSF zal ook verkocht gaan worden aan landen die het zullen inzetten tegen de eigen bevolking of om conflicten met buurlanden te beslechten. Immers, hoe meer verkochte toestellen, hoe lager de stuksprijs voor de producerende landen. Daartoe zullen alle mogelijke marketing middelen worden ingezet en het wapenexportbeleid zo nodig wat worden opgerekt. Ook wat betreft is de F16 illustratief. Sinds eind jaren zeventig is die verkocht aan bijvoorbeeld Indonesië, Taiwan, Turkije, Egypte, Israël en Pakistan. Allen landen met licht ontvlambare relaties met tenminste een van hun burens. Van Turkije en Indonesië is bekend dat zij daadwerkelijk F16's hebben ingezet tegen de burgerbevolking van eigen land. Voor Israël en Pakistan geldt bovendien dat F-16s deel uitmaken van hun nucleaire strijdmacht.

In 2002 is een overeenkomst gesloten met de Amerikanen, waarin staat dat op basis van gelijkwaardigheid exporten naar zogenaamde derde landen zullen worden afgestemd. Maar in datzelfde jaar heeft de regering al erkend dat het feitelijk geen stem heeft in de besluitvorming over acceptabele nieuwe klanten.

9. Dure euro prijst Nederlandse bedrijven uit de markt

Toen in 2002 berekend werd hoeveel orders Nederlandse bedrijven mogelijk zouden binnenhalen voor de JSF was de dollar nog ongeveer een euro waard. Vijf jaar later is de dollar 25 procent in waarde gedaald. Aangezien analisten verwachten dat de dollar de komende jaren nog verder terrein zal verliezen zal dit betekenen dat de positie van de Nederlandse industrie bijzonder slecht is vanwege de relatief dure euro: Amerikaanse bedrijven hebben een duidelijk concurrentievoordeel. Van die lagere dollarkoers kan aan de andere kant bij aankoop maar beperkt geprofiteerd worden: om zich in te dekken tegen koersschommelingen zijn vanaf 2002 grote sommen 'termijndollars' tegen een inmiddels zeer ongunstige koers ingekocht.

10. Aanschaf gevechtsvliegtuigen impuls voor tweedehands markt

De aankoop van nieuwe wapens leidt vrijwel onvermijdelijk tot de verkoop van het afgedankte wapentuig waar het nieuwe voor in de plaats komt. Nu al is de uitverkoop van Nederlandse F16's begonnen, naar landen als Jordanië en Chili. De komende jaren zullen nog vele tientallen in de etalage komen te staan. De aankoop van Nederlandse F16's heeft op zijn beurt weer tot gevolg dat er oudere toestellen op de derdehandsmarkt terecht komen. Jordanië probeert bijvoorbeeld overtollig geraakte gevechtsvliegtuigen te slijten aan Afrikaanse landen, waaronder Kenia. Dit leidt tot een verdere verspreiding van allerlei militair materieel naar arme en instabiele regio's.